

Dörarp kyrkogård

Sunnerbo kontrakt

Växjö stift

Pernilla Wandestam
Smålands museum rapport 2007:109

© 2007 SMÅLANDS MUSEUM
VÄXJÖ 2007
ISSN1403-2902
PRODUKTION OCH DISTRIBUTION:
Smålands museum, Box 102, 351 04 Växjö
ALLMÄNT KARTMATERIAL: Medgivande 507-98-29

Innehåll:

Inledning	sid 3
Dörrarps kyrkogård	sid 9
Beskrivning av kyrkogården idag	sid 11
Beskrivning av enskilda kvarter	sid 14
Sammanfattning	sid 19
Ordförklaringar	sid 21

INLEDNING

Bakgrund

Svenska kyrkan har sedan kristendomens införande svarat för begravning och omhändertagande av döda. I varje socken har inrättats kyrkogårdar för ändamålet. I en stor del av Sveriges församlingar utgör kyrkogården den äldsta bevarade delen av församlingens anläggningar. Ofta har kyrkogården medeltida ursprung. Sedan Svenska kyrkan och staten skildes åt har kyrkan ansvaret för sina egna kulturarvsfrågor. Kunskapen om kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden är dock fragmentariska. Detta medför att skötseln av den vigda platsen ofta saknar antagna riktlinjer eller vårdprogram där kulturarvshänsyn utgjort planeringsförutsättning. Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar i Växjö stift.

Begravningsväsendet i Sverige är numera en statlig angelägenhet bekostad av begravningsavgiften men den utförs fortfarande som under tidigare århundraden. Varje församling eller samfällighet som önskar söka kyrkoantikvarisk ersättning för vården av kulturarvet måste före 2009 ha upprättat en av stiftet godkänd vård- och underhållsplanering. Denna planering skall visa hur kulturarvets värden skall bevaras. Det är såväl på församlingsnivå som på stiftsnivå nödvändigt att ha kunskap om det kyrkliga kulturarvet. Såväl kortsiktig som långsiktig planering är ett ansvar för båda. För stiftets innebär planeringen att bruka de gemensamma resurserna på ett ändamålsenligt sätt. Den kyrkoantikvariska ersättningen förutsätter en övergripande kunskap om de kulturhistoriska värdena för att medlen skall göra största möjliga kulturhistoriska nytta. Länsstyrelsen skall i sin myndighetsutövning stödja detta arbete samt har ett regionalt tillsynsansvar för kulturmiljövården.

På uppdrag av Växjö stift utför Smålands museum en inventering av kyrkogårdar/begravningsplatser inom stiftets del av Kronobergs län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och omfattar de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagens § 4. Lagen gäller begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet.

Syfte

Den översiktliga inventerings syfte är att:

- ta fram övergripande kunskap om kulturarvet som underlag för församlingens/ samfällighetens planering för och förvaltning av kyrkogårdar och begravningsplatser
- ta fram underlag för myndigheter och kyrkan regionalt för handläggning av kyrkoärenden enligt kulturminneslagen och olika finansiella stödsystem
- skapa ett gemensamt kunskapsunderlag för kulturhistorisk värdering och prioritering samt i sig utgöra ett samlat forskningsmaterial
- dessutom verka för ökad förståelse för kyrkogårdens kulturarv såväl lokalt som i kontakter mellan kyrkan och samhället

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144).

anger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården

upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravnings-traditioner. I rapporten finns exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistorisk värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Växjö stift, länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, Kronobergs län samt läns museerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältedel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten.

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier David Fuchs, Jenny Svengård, Jessica Wennerlund och Helena Åkerberg vid Smålands museum i Växjö. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Kronobergs län, ATA, Smålands museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

KORT KYRKOGRÅRDSHISTORIK

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar. Kristendomens införande innebar bl a att kremering av kroppar förbjöds. Längre begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravningar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av stenors, tumbor och hällar stod uppställda. Enklare människors gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett träkors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravda bredvid varandra. Fram till 1960-talet används denna typ av linjegravar. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats och påkostad gravvård. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer exklusiva. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl.a. tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har såtts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

VÄXJÖ STIFT – EN KORT HISTORIK

Småland och Öland var under tidigaste kristna tid knutna till stiftet i Hamburg- Bremen. År 1103 lyckades den danske kungen genom intrigerande med påven och tyska kejsaren tillskapa det nordiska ärkestiftet. Utbrytningen fick sitt biskopssäte i Lund och den nordiska kyrkoprovinsen styrdes under tre kvarts sekel från Danmark.

Stiftsbildningarna i den svenska delen av kyrkoprovinsen pågick dock samtidigt och när Uppsala, genom en påvlig skrivelse år 1164, blev ärkebiskopssäte bestod den nya svenska kyrkoprovinsen av fyra stift jämte Uppsala, nämligen Linköping, Skara, Strängnäs och Västerås. Sex år senare omtalas i ett gåvobrev en biskop i Växjö vid namn Balduin. Växjö stift måste därför ha tillkommit mellan 1164 och 1170.

Det nya stiftet tillskapades genom utbrytning från Linköpings stift och kom att omfatta Varend, Finnveden, och Njudung. Varendsdelen utgjordes av fem härader, Allbo, Kinnevald, Konga, Norrvidinge samt Uppvidinge. Finnveden bestod av Sunnerbo och Västbo medan Njudung var uppdelat i två härader, Västra och Östra Njudung.

Uppgifterna kring vilka områden som omfattades av den nyinrättade biskopsstolen i Växjö är dock inte entydiga då Växjöstiftets avgränsning mot Linköping relativt omgående blev föremål för en segdragen konflikt främst rörande de båda landen ”Finnveden och Njudung” vilka tillsammans med virdarnas land ”Värend” kom att utgöra en särskild lagsaga, den s.k. Tiohärads lagsaga. Tiohäradslagens kyrkobalk utgör en viktig källa till kunskap om samhällsförhållanden under de första kristna århundradena och var den gällande kyrkolagen i Växjö stift och angränsande delar av Linköpings stift långt fram i tiden. Kyrkobalken föreskrev de rättigheter och skyldigheter som gällde beträffande uppförande av kyrka och anskaffande av inventarier härtill samt tillsättning av präst och ansvaret för dennes ekonomiska bärgning. Lagstiftningen innefattade också bestämmelser om biskopen och dennes uppgifter. Till dessa hörde framförallt vigning av präster och kyrkor men också ansvaret för läran samt utövandet av såväl administrativ som juridisk myndighet liksom ekonomisk förvaltning.

Företrädarna för det nyinrättade Växjöstiftet torde ha hävdatt att biskopsdömet borde sammanfalla med lagsagan. Från Linköpings stift sökte man uppenbarligen inskränka den nya stiftsbildningen till att endast omfatta Värend. Frågan kring stiftets utbredning kom slutligen att fastslås genom den påvliga legaten Vilhelm av Sabinas skiljedom 1248 genom vilken Finnveden och Njudung tilldelades Linköpingsstift medan Växjöbiskopen fick nöja sig med Värend. Därigenom kom Växjöstiftet att bli det i särklass minsta stiftet i den svenska kyrkoprovinsen med endast omkring 60 socknar. För stiftsledningen i Växjö innebar stiftets begränsade omfattning en motsvarande begränsning av ekonomiska resurser och inflytande.

Ungefär ett århundrade efter Växjöstiftets bildande konstituerades domkapitlet som i stiftsstyrelsen har varit rådgivande och ställföreträdande. Domkapitlets uppgift var främst att svara för gudstjänst och undervisning i domkyrkan.

År 1555, i samband med att Kalmar ordinarie domkapitel bildades, överfördes det gamla folklandet Finnveden till Växjö stift. Finnveden utgjordes då av Västbo, Östbo och Sunnerbo härad och hade dessförinnan tillhört både Skara och Linköpings stift.

När Jönköpings och Kalmars ordinarie dömen upphörde 1568 återgick man praktiskt taget till den gamla stiftsindelningen där områdena kring Jönköping, Tvetå, Vista och Norra Vedbo återfördes till Linköpings stift och Mo härad till Skara stift. Östbo och Västra Njudungs härader lades till Växjö stift dit också Östra Njudungs härad fogades från Linköpings stift. År 1621 fogades också Tvetå och Vista härader till stiftet i Växjö.

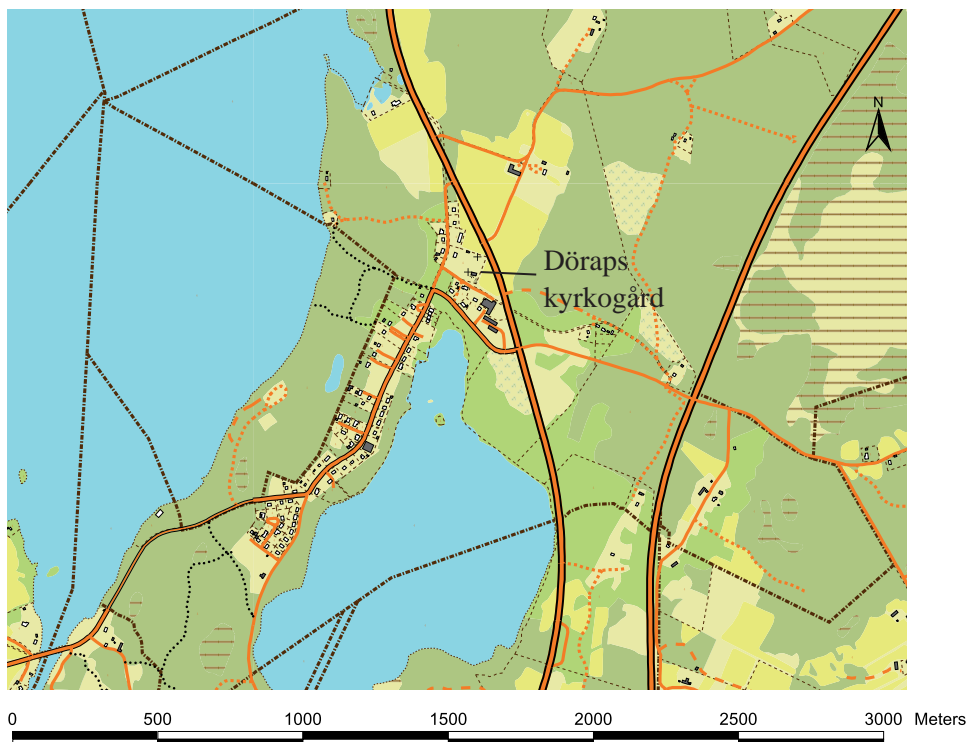
Denna indelning av stiftet bevarades fram till 1900-talets början då en väsentlig förändring av den yttre ramen kom till stånd och Kalmar stift bildat 1603, slogs samman med Växjö stift. Beslut i frågan fattades vid 1903 års riksdag. En sammanslagning skulle äga rum i samband med nästa biskopsvakans i något av de två stiftet. Detta realiserades sedan biskop Tottie i Kalmar avlidit varefter sammanslagningen ägde rum den 1 augusti 1915. Kalmar stift omfattades då av Handbörds, Stranda, Norra och Södra Möre härader samt Öland.

Av svenska kyrkans tretton stift kommer Växjö på femte plats såväl med avseende på areal som på folkmängd. Växjö stift omfattar sedan 1915 större delen av Småland samt Öland. De delar som ej innefattas av stiftet är Aspeland, Sevede och Tjust härader i norra delen av Kalmar län samt Södra och Norra Vedbo härader i nordöstra delen av Jönköpings län, som alla ingår i Linköpings stift, samt Mo härad i nordvästra Jönköpings län vilket är en del av Skara stift. Växjö stift är indelat i sexton kontrakt nämligen Kinnevald, Allbo, Sunnerbo, Konga, Vidinge, Tvetå, Vista, Östbo, Västbo, Västra Njudung, Östra Njudung, Norra Möre, Södra Möre, Stranda och Handbörd, Ölands norra samt Ölands södra kontrakt. Att kontrakten i officiella sammanhang ofta nämns i just denna ordning speglar stiftets utveckling med utgångspunkt från det gamla Värendsstiftet kompletterat med Kalmar stift.

Vid millenniumskiftet blev Svenska kyrkan ett eget trossamfund och statskyrkan i Sverige upphörde. Växjö stift har arbetat med den kyrkliga indelningen och strukturförändringar pågår där församlingar slås samman, eller delas. För närvarande har Växjö stift 222 församlingar. Stiftets minsta församling är Jälluntofta med knappt 60 kyrkotillhöriga och den största är Jönköping Sofia med 21 850 tillhöriga. I stiftet finns drygt 300 präster och drygt 100 diakoner.

DÖRARPS KYRKOÅRD

Dörarps by ligger i Dörarps socken, Sunnerbo kontrakt, Ljungby kommun, Kronobergs län, Växjö stift.

DÖRARPS KYRKOGRÅRD

Kyrka och kyrkomiljö

Kyrkogården ligger på en höjdslutning i Dörrarps samhälle. Kyrkan är troligtvis uppförd på 1200-talet som en korykyrka i sten med rakslutet kor och omnämns första gången 1393 i skriftliga källor. Vapenhuset som är uppfört i trä och sakristian är tillbyggda under senare tider. I kyrkogårdens sydöstra hörn finns en fristående klockstapel i klockbockstyp med inklätt klockhus uppförd på 1600-talet

Från den västra grinden leder en gång av smågatsten fram till kyrkporten. Den lades om år 2004. Från trappan i väster finns en gång som leder mot norr. Denna är belagd med Ölandssten. I övrigt finns inga gångstråk utan gravkvarteren är gräsbevuxna.

En liten rödmålad ekonomibyggnad av trä står i nordväst utanför kyrkogården.

Kyrkan ligger på en höjdslutning i Dörrarps samhälle.

Kyrkogårdens historik

Om Dörrarps kyrkogård finns väldigt lite skrivet och dokumenterat i arkivhandlingar. Det troliga är att kyrkogården har använts sedan medeltiden. Kyrkogården har tidigare varit mindre till ytan. En utvidgning gjordes åt norr under 1929 och innan dess skedde en utvidgning 1876. Åt vilket håll den utvidgningen gjordes och om det skett några tidigare finns det inga uppgifter om.

Under 1560-talet brändes kyrkan i Hallsjö ner och församlingsborna fick då gå i kyrkan i Dörrarp. Det var dock inte förrän år 1824 som Hallsjö kom att uppgå i Dörrarps socken. Då detta skedde borde många fler ha fått sin gravplats på kyrkogården i Dörrarp.

De första medeltida kyrkorna uppfördes på initiativ av jordägande storbönder för att manifesteras sin position. Kyrkan uppfördes ofta på eller i nära anslutning till de hedniska gravfälten och i trakterna kring Dörrarp ligger många gravfält från bl.a. vikingatiden.

Domkapitlet sände 1949 ut ett frågeformulär till stiftets kyrkor, angående kyrkogårdarna. Sammanfattningen på svaren från Dörrarp var: Kyrkan hade tidigare använts som begravningsplats och den siste begravdes i kyrkorummet 1796. Runt kyrkan fanns en mur av sten och kyrkogården hade utvidgats 1876 och 1929. Vid det senare tillfället åt norr. Vissa gravar omgavs av häckar och kyrkogården omgavs av huvudsakligen ek. Det fanns såväl enskilda som allmänna gravar. Gravkullarna brukade vid denna tidpunkt slätas ut och beläggas med sand eller singel. Storleken på vårdarna var varierande, men de som uppfördes vid denna tid var vanligen 60-70 cm höga och av granit. Det var inte känt om det fanns någon prästgrav på kyrkogården men ett par vårdar från 1700-talet fanns bevarade. Ödekyrkogården vid Hallsjö ca fem kilometer från Dörrarp användes inte som begravningsplats.

Av de allmänna, grusade och häckomgärdade gravarna finns idag inget kvar. Inte heller gravar med stenramar och gravkullar förekommer.

Flygfoto

På flygfotot från 1941 och 1947 kan man se att det tidigare varit många grusgravar på kyrkogården. Dessutom har det funnits grusgångar runt och igenom kvarter D som inte finns idag. Den grusgång som på flygfotona går mellan kvarter B och C är idag belagd med röd Ölandssten.

Flygfoto över Dörrarps kyrka år 1941.

Händelseregister

- 1200-tal Kyrkan uppförs under 1200-talet med rakslutet kor. Senare höjs korets murar och det läggs under samma tak som långhuset.
- 1657 Klockstapeln byggs
- 1817 Klockstapeln byggs in och förbättras
- 1829 Inventering av kyrka och kyrkogård. Då finns inga gravstenar på kyrkogården. Endast den gravkammare under koret där greve Johan Gustaf Bonde är begravd.
- 1876 Utvidgning av kyrkogården.
- 1929 Utvidgning av kyrkogården åt norr.
Flyttning av norra kyrkogårdsmuren till västra sidan av det nya området.
- 1932 Man gör en nyupptäckt utav gravkammaren över hovmarskalken greve Johan Gustaf Bonde, död 1796. Kistan var rikt skulpturerad och stod under golvet i koret.
- 1992 Tillstånd från länsstyrelsen angående framtagna av dold mur, plantering av ekar och anläggande av ekonomigård vid Dörrarps kyrkogård enligt ritning upprättad av Erik Nilsson. På kyrkogårdens västra sida har norra delen av muren med åren kommit att döljas helt av kompostmassor mm. Dessa grävs bort. Trädkransen har med åren fått flera luckor, speciellt på västra sidan. Den ska nu kompletteras med ekar utanför kyrkogårdsmuren.
- 1994 Tillstånd från Länsstyrelsen att omschakta och fylla upp norra delen av Dörrarps kyrkogård
- 1996 Klockstapeln restaureras
Rötskadat virke byts ut
Stapeln tjärstryks
- 2004 Ny gång av smågatsten framför kyrkan

BESKRIVNING AV KYRKOGÅRDEN IDAG

Allmän karaktär

Kyrkogården ligger på en höjd i samhället Dörarp. I den södra delen ligger den lilla medeltidskyrkan med sitt spetsiga sadeltak och med vapenhuset i väster och sakristian åt norr. Fasaden har en vitputsad fasad och takets gavlar är spånklädda. Kyrkan är en salskyrka och uppförd någon gång på 1200-talet. Sydöst om kyrkan står klockstapeln av klockbockstyp från 1657. Kyrkogården är rektangulär till formen och sträcker ut sig i nord-sydlig riktning. Den omgärdas utav en vallmur i norr, en stödmur i söder och väster och den östra sidan har en vanlig naturstenmur. Innanför muren växer en trädkrans. Kyrkogården består av fyra kvarter och gravstenarna är uppförda från mitten utav 1800-talet och fram till våra dagar. Längs med den norra vallmuren finner man ett fåtal stenar vilka avlägsnats från kyrkogården sedan gravrätten löpt ut. Den norra delen utav kyrkogården (kvarter D) är idag knappt utnyttjad.

Omgärdning

Kyrkogården är relativt liten och omges i norr, söder och väster av stödmurar i natursten, samt åt öster av en stenmur. Kyrkogården är rektangulär till formen och sträcker ut sig i nordsydlig riktning. Kyrkan ligger på en kulle och i det sydvästra hörnet är stödmuren därför mycket hög och avgränsas inte utav mer än en låg häck. Både stöd- och stenmur är fint uppförda i kallmurad natursten. I den östra muren finns en medeltida fönsteromfattning inmurad som ett tidsdokument över forna tiders ideal. Åt norr är kyrkogården utvidgad på 1920-talet, men har knappt börjat användas. Mot den norra murens stödvall ligger några äldre gravvårdar i sten.

Ingångar

I den syd-västra stödmuren finns huvudingången till kyrkogården. Denna är försedd med dubbla smidesgrindar sirligt utformade och bärs upp av huggna naturstensstolpar. Efter smidesgrindarna leder en trappa med svartmålade järnstänger upp till kyrkogården och gången in till kyrkan. I syd-östra delen utav stenmuren finns även där en ingång med liknade grindpar upphängda på huggna naturstensstolpar. Denna ingång används idag vid få tillfällen, då den angränsar mot ett större sädesfält. I det nordvästra hörnet utav kyrkogården finns en väg som främst används utav kyrkogårdsvaktmästare för att lätt ta sig fram med fordon mm.

Vegetation

Backen upp mot kyrkogården flankeras utav ett flertal äldre, stora ekar. Något som ger en vacker inramning och en viktig del i karaktären utav kyrkogården. På insidan utav stöd- och stenmuren växer en trädkrans som till största delen består utav ek- och lönnträd. Utöver dessa träd växer det en hängpil strax intill trappan vid västra ingången i kvarter B. I gränsen mellan kvarter C och D i nordöstra delen utav kyrkogården växer ett fåtal lönnar. Enbart den västra delen utav kyrkogården är utan trädkrans.

Gravområdena i kvarteren är gräsbevuxna och några övriga planteringar finns inte på kyrkogården. På den sydvästra delen utav stödmuren har det planterats en häck av hagtorn som även växer mellan träden i trädkransen på den södra sidan utav stödmuren.

Gångsystem

De få gångar som finns på kyrkogården leder från trappan i väster upp mot kyrkans vapenhus och från trappan rakt åt norr. Gången som leder från trappan till kyrkan är lagd med kullersten och. På fotografier ifrån 1940-talet kan man se att det funnits fler grusgångar som löpt runt och igenom kvarter D.

Gravvårdstyper

Kyrkogården har troligtvis använts sedan medeltiden men de äldsta gravarna på kyrkogården härrör från 1800- talets andra hälft. Den södra delen utav kyrkogården karaktäriseras utav högresta monumentala gravvårdar i granit och diabas, blandat med låga rektangulära i främst röd granit men med inslag utav diabas och grå granit. De övriga kvarteren har ett yngre bestånd utav gravvårdar och en mer lågt hållen

skala med låga rektangulära stenar. Över lag är kyrkogården väl representerad utav gravvårdar uppförda i röd granit.

I stenmuren på östra sidan av kyrkogården kan man dock hitta en sten med inskriptionen 1716, vilket ska vara den äldsta kända stenen på kyrkogården. Tre gjutjärnskors från mitten utav 1800-talet förekommer och är i gott skick. Grusgravar och stenramar förekommer inte på kyrkogården.

På gravvårdarna förekommer ofta ortsnamn samt även i hög utsträckning titlar. Psalm- och bibelhänvisningar finns däremot inte mycket utav.

Byggnader

Strax väster om kyrkogården ligger kyrkans församlingshem. På vindflöjeln står årtalet 1907, vilket troligtvis är det år som det uppfördes. I arkivhandlingarna finns inget skrivet om detta. Huset är klätt i röd locklistpanel med vita knutar och har ett sadeltak belagt med rödbrunt betongtegel.

I den nordvästra delen utav kyrkogården ligger även en ekonomibyggnad där det dels finns toaletter samt rum och förråd åt kyrkogårdsförvaltningen. Byggnaden är röd med vita knutar och har ett lätt slutande plåttak.

Klockstapeln uppfördes 1697 och är av typen klockbock. Den står i syd-östra hörnet utav kyrkogården på kvarter A. Den är inklädd med röd locklistpanel och taket är klätt med tjärat spån.

Den syd-östra ingången är försedd med sirliga smidesgrindar som bärs upp av huggna granitstolpar.

Innanför muren växer en trädkrans som till största delen består av lönn och ek.

Klockstapeln uppfördes 1697 och är av typen klockbock.

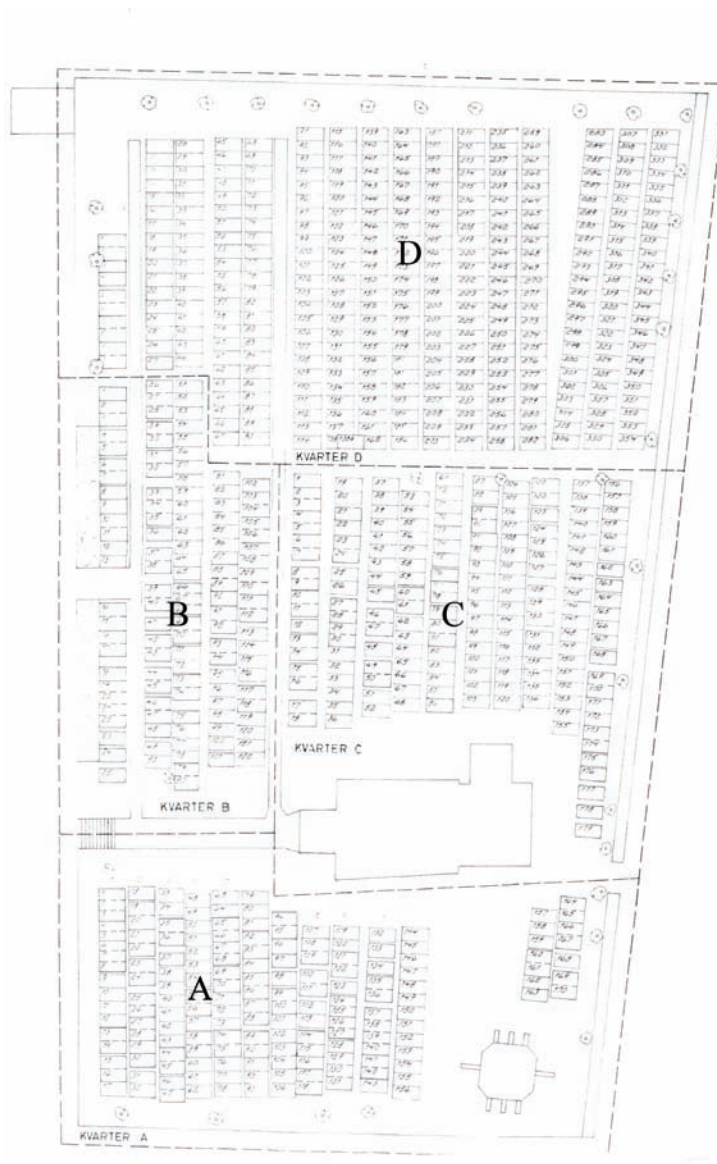

Den gång som går i nordsydlig riktning är belagd med röd Ölandssten.

Till vänster: Kyrkan ligger på en kulle och i det sydvästra hörnet är därför stödmuren mycket hög och avgränsas enbart av en låg häck.

Till höger: I den östra muren finns en medeltida fönsteromfattning inmurad.

Gravkarta över Dörarps kyrkogård

BESKRIVNING AV ENSKILDA KVARTER

Kvarter A

ALLMÄN KARAKTÄR

Kvarter A karaktäriseras utav ett större antal högresta och monumentala gravvårdar blandat med ett antal låga, långa gravvårdar som troligtvis tidigare varit grusgravar samt låga rektangulära. Främst är vårdarna uppförda i diabas och röd granit. Men det finns även inslag utav grå granit. Området är gräsbevuxet och inga rygghäckar förekommer. Några utav gravlinjerna ligger väldigt tätt och vissa står i dubbla rader. Många utav gravvårdarna är familjegravar.

GRAVVÅRDSTYPER

Kvarteret har ett heterogent uttryck med många högresta gravstenar samt låga rektangulära från flera olika tidsåldrar. I detta kvarter blir det tydligt att idealet på gravvårdar har förändrats över tid. Dels finns de högresta och monumentala gravstenarna i granit och diabas och dels de lägre rektangulära från 1940-talet och framåt. Kvarteret har tidigare innehållit grusade gravar, vilket man ser på flera utav gravvårdarnas utförande. Bland annat syns det på en låg, lång gravvård i röd granit i mitten utav kvarteret. Denna sorts gravvård har traditionellt sätt alltid haft en tillhörande stenram och i många fall varit grusade. Men av stenramarna i kvarteret finns inget kvar.

Det finns också tydliga tecken på gravvårdar som tidigare haft gjutjärnsstaket och pollare.

Mitt i kvarteret står en monumental familjegrav uppförd i grå granit som tidigare haft ett fint gjutjärnsstaket framför sig. Detta är numer nerplockat och yngre gravvårdar har placerats där staketet tidigare stod. Staketet finns dock kvar i församlingens ägo och stod under inventeringen lutat mot den sydöstra muren.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Inom de delar av kvarteren som är av mer blandad och heterogen karaktär finns många äldre gravvårdar blandat med yngre. Ett flertal av de äldre gravvårdarna och några av de yngre har en sådan utformning eller historisk bakgrund att de var för sig har ett stort kulturhistoriskt värde. Dessa bör bevaras för framtiden. Då det finns många typer av gravvårdar behöver de nya gravvårdarnas utformning inte vara så strikt reglerat. Det viktiga är att nya gravvårdar harmonierar med de befintliga och inte skiljer sig för mycket från dem i fråga om storlek, formspråk och material. Alternativt kan de befintliga gravvårdarna återanvändas.

Det gjutjärnsstaket som finns bevarat längs med kyrkogårdsmuren bör ställas undan i en mer skyddad miljö och om så inte redan är fallet, sätts upp på församlingens inventarielista. Då det under senare tider uppförts gravrätter där staketet är tänkt att stå är det idag omöjligt att återställa det till sin ursprungliga plats, vilket hade varit det ideala.

Kvarter A karaktäriseras utav ett större antal högresta och monumentala gravvårdar blandat med ett antal låga, långa samt låga rektangulära gravvårdar.

Mitt i kvarteret står en monumental familjegrav uppförd i grå granit som tidigare haft ett fint gjutjärnsstaket framför sig.

Bevarat gjutjärnsstaket uppställt längs den östra muren.

En utav de gravvårdar som tidigare haft tillhörande stenram. Av den finns idag inget kvar.

Kvarter B

ALLMÄN KARAKTÄR

Kvarter B angränsar till kyrkogårdens västra stödmur och är det minsta kvarteret på kyrkogården. Det är i detta kvarter de äldsta gravvårdarna återfinns. Området är gräsbevuxet och längst i söder står ett träd av sorten hängpil. Från söder till norr löper en gång av Ölandssten rakt igenom kvarteret och in i kvarter D. Gravlinjerna är orienterade i nord-sydlig riktning och gravvårdarna ger en relativt homogen karaktär. Gravvårdarna är vända med inskriptionerna åt öster.

GRAVVÅRDSTYPER

Kvarteret karaktäriseras utav låga rektangulära gravvårdar utförda i främst röd och grå granit, men med inslag av smala, låga diabasvårdar. Gravvårdarnas ålder spänner från slutet av 1800-talet och fram till våra dagar. Kvarteret har en lågt hållen skala med de karaktäristiska rektangulära gravvårdarna från främst 1950-, 1960- och 1970-talet. De är utförda i grå och röd granit. Dessutom finns det exempel på smala låga diabasgravar från främst 1920- och 1930-talet. Flera utav gravvårdarna är vackert utsmyckade med blåstrade bladverk och dekorationer. Främst ser man detta på de äldre diabasvårdarna.

Ortsnamn såsom Hallsjö, Bråten, Skogen, Danielstorp och Nyboda är relativt vanliga förekommande i kvarteret. Bibelord och psalmhänvisningar finns nästan inte alls. Några få titlar går att träffa på. Det är titlar såsom kantor, arrendator, lantbrukaren och trädgårdsmästare.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Kvarter B har en relativt blandad karaktär vilket gör att den är mindre känslig för nytillskott men hänsyn bör tas till den lågt hållna skalan och det formspråk som idag finns. De framträdande befintliga gravvårdarna bör i möjligaste mån bevaras på sin ursprungliga plats. Återanvända gravstenar kan vara ett alternativ till nya. Flera utav gravvårdarna är utav sådan historisk bakgrund eller utformning att de har ett stort kulturhistoriskt värde.

Kvarter C

ALLMÄN KARAKTÄR

I kyrkogårdens mitt, alldeles norr om kyrkan och mot den östra stenvallen, ligger kvarter C. Hela området är gräsbevuxet med gravstenar i en låg skala där stenarna placerats i enkla, räta rader orienterade i nord-sydlig riktning. Gravvårdarna är vända med inskriptionerna åt väster. I norr längs gränsen mot kvarter D växer ett antal lönnar. I övrigt finns inga planterade buskar eller växter på området.

GRAVVÅRDAR

Området har ett heterogent uttryck med många olika sorters gravvårdar. Gravvårdarna håller dock en relativt låg skala genom hela kvarteret. Området är främst representerat utav låga rektangulära gravvårdar utförda i grå och röd granit från 1950-80 tal men det finns även inslag utav hallandia och diabasgravar. I det syd-östra hörnet av kvarteret står tre gjutjärnskors som är uppförda under 1800-talets slut. De har treklöverformade korsarmar och gjuten inskription.

Många utav gravvårdarna är rikligt utsmyckade med små landskapsmotiv men främst är motiven kors i olika storlekar och formationer. Flera utav gravvårdarna ser ut att vara utförda av samme yrkesman då uttrycket och motiven påminner om varandra.

I detta kvarter finns ofta Ortsnamnen inskrivna på gravvården. Flattinge, Svenstorp, Hallsjö Toftahult och Björkelund är några utav de orter som går att finna. Titlar förekommer oftare än på de övriga kvarteren. Exempel på titlar är: mamsel, murare, hemmansägare, kontoristen och fröken. Bibelord och psalmhänvisningar är mindre vanligt förekommande. Något kort ord finns på området såsom ”Störst är kärleken” och ”Bortom livets hemlighet döljes tidlös evighet.”

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Inom de delar av kvarteren som är av mer blandad och heterogen karaktär finns många äldre gravvårdar blandat med yngre. Ett flertal av de äldre gravvårdarna och några av de yngre har en sådan utformning eller historisk bakgrund att de var för sig har ett stort kulturhistoriskt värde. De bör därför i möjligaste mån få stå kvar på sin ursprungliga plats efter det att gravrätten gått ut, alternativt återanvänds. Hänsyn bör också tas till kvarterets lågt hållna skala och till de befintliga stenarnas utformning och karaktär.

På gjutjärnskorsen bör rostbeläggningsen tas bort, vilket görs med stålborste. Därefter grundas järnet med blymönja och slutstrykes med linoljefärg. De tre gjutjärnskorsen bör, om så inte redan är fallet, uppföras på kyrkans inventarieförteckning.

Kvarter B karaktäriseras av låga rektangulära gravvårdar uppförda i främst röd och grå granit, men med inslag utav smala, låga diabasvårdar.

Flera utav gravvårdarna är vackert utsmyckade med blåstrade bladverk och dekorationer.

Kvarter C med sin lågt hållna skala.

I kvarteret står två gjutjärnskors från slutet av 1800-talet.

Gravstenar uppförda i röd granit är vanligt förekommande i kvarteret.

Kvarter D

ALLMÄN KARAKTÄR

Kvarter D ligger längs den norra vallmuren och är det största kvarteret på kyrkogården. Det karaktäriseras av det lilla bestånd utav gravvårdar som den idag innehåller. Hela den nord-östra delen utav kyrkogården är outnyttjad, vilket gör att det finns mycket plats för nytillskott. Denna del av kyrkogården är anlagd 1929, då den norra muren flyttades mer åt norr. De äldsta gravvårdarna härrör dock från 1940-talet och framåt. Hela området är gräsbestått sånär som på den lilla stengången som går en bit in i kvarteret i väster. De få vårdar som finns i kvarteret har en lågt hållen karaktär med låga rektangulära gravvårdar. Längs den norra vallmuren ligger ett antal gravvårdar som tagits ifrån sin ursprungliga plats då gravrätten gått ut.

Församlingen diskuterar om att anlägga antingen en minneslund eller urnlund på den delen utav området som idag är tom från gravrätter.

GRAVVÅRDAR

Gravvårdarna i kvarteret härrör från 1940-talet och fram till våra dagar. Liksom på resten utav kyrkogården är stenarna främst utförda i grå och röd granit med inslag utav diabas. Dessutom finns det några gravvårdar utförda i nya material såsom labrador och hallandia. De flesta är låga rektangulära gravstenar, men det finns även inslag av gravvårdar utförda i en mer fri form.

I kvarteret förekommer Ortsnamn i stor utsträckning. Däremot finns inga bibel- och psalmhänvisningar. Enbart en titel påträffas och det är Tulltjänstemannen. De Ortsnamn som omnämns är bl.a. Smedjestorp, Toftaled, Flattinge, Sundet och Vägaholm.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH KARAKTÄR

Gravvårdarna i kvarteret har en lågt hållen karaktär men är utförda i varierande material såsom röd och grå granit och diabas, men det finns även inslag utav nya material som labrador och hallandia. Detta gör att kvarteret inte är så känsligt för nytillskott. Dock bör hänsyn tas till den lågt hållna skalan. Genom sina hantverksmässiga, konsthistoriska och lokalhistoriska värden har en del utav kvarterets gravstenar ett stort kulturhistoriskt värde och bör därför bevaras för framtiden. Idag finns det mycket plats för nytillskott i kvarteret och de befintliga gravvårdarna bör därför i möjligaste må få stå kvar på sin plats, alternativt återanvändas.

Då man inom en snar framtid planerar att göra en urnlund eller minneslund i kvarteret bör man ta hänsyn till karaktären på dels kvarteret och dels på hur kyrkogården i stort är utformad. Detta för att inte bryta alltför mycket med kyrkogårdens uttryck. Förslag till utformning lämnas till länsstyrelsen.

Kvarter D ligger längs den norra vallmuren och karaktäriseras utav det lilla bestånd av gravvårdar som det innehåller.

Kvarter D har gravvårdar utförda i röd och grå granit samt hallandia och labrador.

SAMMANFATTNING

På Dörrarps kyrkogård har människor troligtvis begravts från medeltiden och fram till idag. Platsen har därför haft en lång tradition som religiöst centrum i bygden. Kyrkogården är relativt liten och omgärdas av en vällagd vallmur och stenmur samt en trädkrans. Ingång till kyrkogården finns i väster. På kyrkogården finns förutom kyrkan en blockstapel samt utanför kyrkogården i nordväst, en ekonomibyggnad. Kyrkogården har fyra kvarter och den har utvidgats vid två tillfällen: 1876 och 1929. Den senare utvidgningen skedde åt norr.

En vandring på kyrkogården visar på ett varierande synsätt när det gäller begravningstraditioner. Gravvårdarna vittnar om skiftande ideal och många gånger om en stor hantverksskicklighet. Kvarter A söder om kyrkan ger ett mer påkostat intryck med fler stora och imponerande gravvårdar medan de andra tre har en mer återhållsam karaktär. Genomgående på kyrkogården är dock de låga rektangulära gravvårdarna mest representerade. Andra är högresta granit- och diabasvårdar. I kvarteren finns såväl låga, fritt utformade gravstenar, samt smideskors.

Gravvårdarna inrymmer en mängd information om person- och lokalhistoria i form av personnamn, ortsnamn och titlar. På Dörrarps kyrkogård förekommer titlar såsom hemmansägaren, lärarinnan, tulltjänstemannen, mjölnaren, arrendatoren, trädgårdsmästaren, mamsel och murare. Alla dessa titlar vittnar om kunskaper, näringar och samhällsfunktioner som funnits i trakten.

På kyrkogårdens kvarter förekommer en stor mängd utav röda granitvårdar. Flera utav dem har med stor sannolikhet uppförts av samma yrkesman då det går att se likheter i motiv och utförande. Som på många mindre landsortskyrkogårdar har omsättningen på gravvårdar varit stor vilket bidragit till den uppblandade karaktär vilken möter dagens kyrkogårdsbesökare. Detta gör också kyrkogården mindre känslig för nytillskott. Nya gravvårdar bör dock harmoniera med de befintliga gravvårdarna i kvarterens inbördes olika karaktär och inte skilja sig för mycket i fråga om storlek, formspråk och material. Ett flertal av de äldre gravvårdarna och några av de yngre har en sådan utformning eller historisk bakgrund att de var för sig har ett stort kulturhistoriskt värde. De rekommenderas få stå kvar på sin ursprungliga plats så långt det är möjligt, alternativt återanvändas sedan det att gravrätten gått ut.

ARKIV OCH LITTERATUR

Följande arkiv och litteratur har nyttjas i samband med inventeringen:

Antikvarisk- topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm.
Handlingar från Kungliga Byggnadsstyrelsen är inkluderade.

Klipparkivet vid Smålands museum: Dörrarps kyrka

Topografiska arkivet vid Smålands museum: Ljungby kommun, Byggärenden, Dörrarps kyrka.

Vassi Heidi, red, 1998, Kyrkobyggnader i Kronobergs län, Länsstyrelsen i Kronobergs län.

Ordförklaringar

Högrest smal eller monumental gravsten

Denna typ av gravsten var vanlig under 1800-talet och fram till omkring 1920-talet. Ofta huggen i diabas eller grå granit. Monolit kallar vi den stora högresta gravvård som är huggen ur en enda sten.

Obelisk

Obeliskerna är en symbol över ära, redlighet och ståndaktighet. Den är ofta huggen i diabas och var vanlig under

hela 1800-talet. En bruten obelisk, kolonn eller den avhuggna trädstammen symboliserar den hejade livsgärningen.

Låga smala gravvårdar

Ofta huggna i diabas och var vanliga från 1910-talet och fram till tiden kring 1900-talets mitt.

Låg rektangulär gravvård.

Den låga rektangulära gravvården blev vanlig under tiden efter andra världskriget och är fortfarande en allmänt förekommande modell. Gravstentypen har tillverkats mest i grå granit, men diabas var vanlig fram till 1960-talet. Från och med den tiden började den låga rektangulära gravstenen även huggas i röd granit, en typ som var mycket vanlig under 1900-talets andra hälft. Labradorgranit är en annan stensort som numera också används.

Låg bred gravvård

Gravvård som ofta övergår i en stenram och som är rest på familjegravar. Var vanliga från 1920-talet och några decennier framåt.

Fri form

Under 1900-talets slut fick gravstenen nya former. Stenar i t ex hallandsgnejs (hallandia) eller labradorgranit blev vanliga och de fick mer oregelbundna och fria former.

Marmorkors

Vanligast är det låga enkelt utformade marmorkorset som ofta är placerad på ett barns eller en ung människas grav. De blev vanliga kring 1900-talets mitt och används fortfarande idag.

Liggande natursten

Liggande natursten som är vanlig vid urngravar. Vanlig sedan den tiden omkring 1980-talet då urnlundar började anläggas på kyrkogårdarna.

Smideskors

Smideskorset har funnits under flera århundraden och tillverkades av den lokala smeden. De finns därför i olika modeller beroende på vem som tillverkat dem och vad som var modernt för tiden.

Gjutjärnskors

De blev vanliga i och med industrialismens utveckling kring 1800-talets mitt. Gravvårdarna tillverkades på lokala järnbruk efter modeller som var vanliga i hela Sverige.

Häll

Hällar finns såväl i gjutjärn som i sten. Hällen som företeelse har varit vanlig under flera århundraden såväl inne i kyrkan som utanför. Det finns även små kvadratiska hällar som är vanliga på gravar inom allmänna linjen eller som finns i familjegravar.

Kulturgrav

Gravplats som skall bevaras med stöd av kulturminneslagen och kulturminnesförordningen.

Thorvaldsen medaljonger

Thorvaldsen, Bertel (1770-1844) var en dansk skulptör vars konstverk blev populära motiv till prydnad på gravstenar. Det var motiv som bland annat "Natten", "Dagen", "Uppståndelseängel" och "Thanatos" som användes som förlagor till medaljonger som mångfaldigades. Medaljongerna hittar vi på gravstenar från 1800-talets andra hälft i hela Sverige.

Allmän linje/linjegravar

Kostnadsfria gravplatser som disponerades av en person i tjugofem år. I de allmänna linjegravskvarteren kunde man inte välja gravplats utan de döda begravdes i ensamgravar som lades efter varandra i kronologisk ordning. Graven märktes ofta ut med en enkel gravvård i form av träkors, små kvadratiska hållar eller mindre stående gravvårdar. Gravsättning enligt detta system upphörde 1964.

Stenram, staket och häck

Olika sätt att omgärda gravplatsen som blev vanliga på 1800-talets slut och var vanliga ända fram till 1900-talets mitt. Gravplatsen täcktes med grus eller singel som krattades i mönster och omgärdades av häckar, stenramar, järnstaket eller pollare mellan vilka kedjor är fästa.

Gravkulle

Graven märktes ut med en kulle som formades av jord. Kring kullen hölls marken ren från gräs och på upphöjningen planterades städsegröna växter som vintergröna eller murgröna. Detta var det vanligaste sättet att märka ut en gravplats under 1800-talets slut ända fram till 1900-talets mitt. Ovanför gravkullen placerades ett enkelt träkors eller gravstenen. Pärلكransar placerades ibland på kullen.

Trädkrans

Kring kyrkogården är ofta en krans av lövträd planterad. Ibland blandade trädsorter, ibland av en sort. Träden kan vara planterade av församlingsborna och kanske kom de från olika gårdar i socknen.

Vallmur

Mur där stenvallens insida stöds av en gräsbevuxen jordvall.